

STADSHOLMEN

NARCISSUS 4

Järntorget 32

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

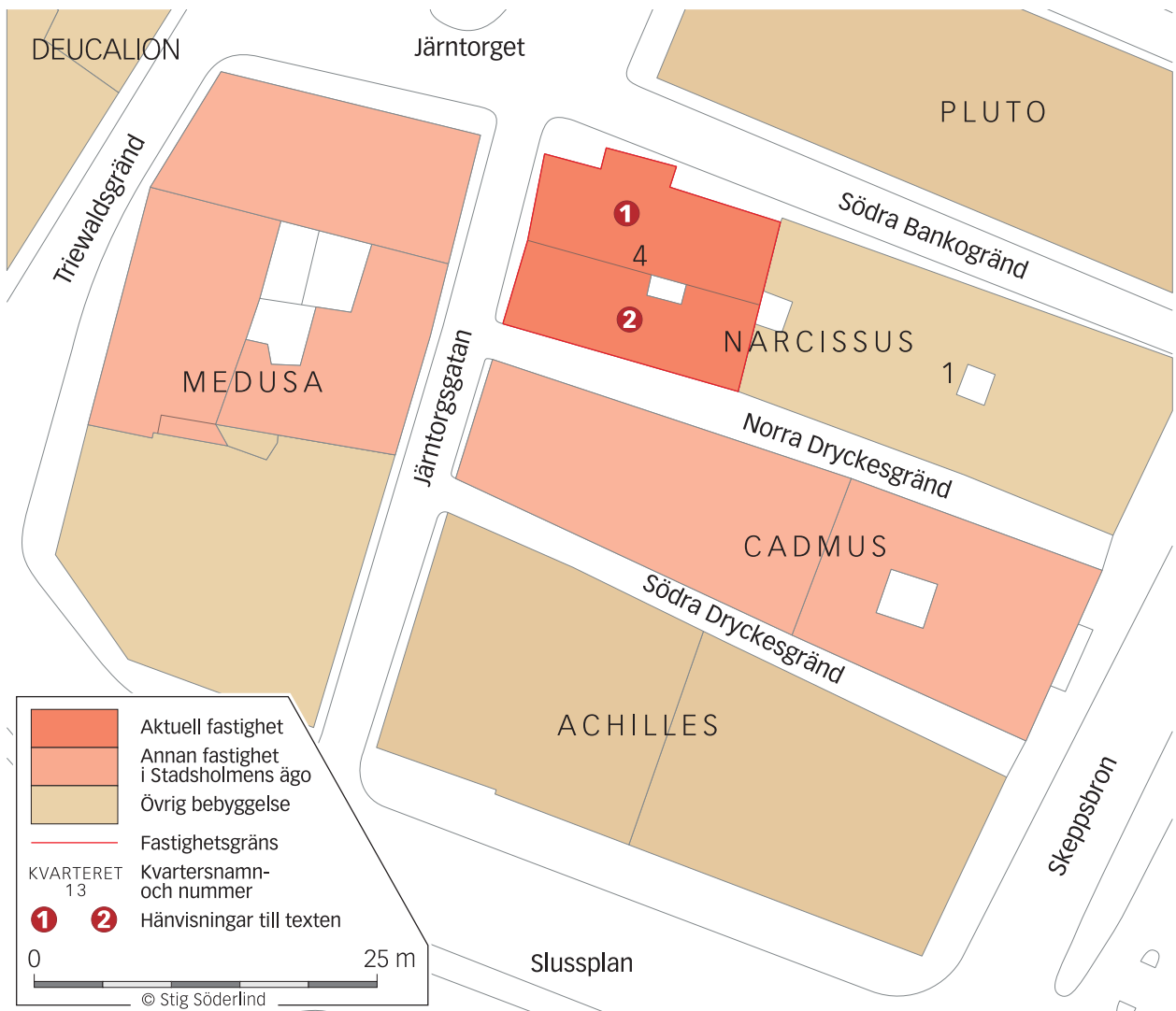
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

1 FÖRE DETTA NARCISSUS 2

2 FÖRE DETTA NARCISSUS 3

FÖRE DETTA NARCISSUS 2 SETT FRÅN JÄRNTORGET. I BOTTENVÅNINGEN LIGGER GROLLS AFFÄR. OKÄND FOTOGRAF OCH ÅR. SSM:S ARKIV. FA28843.

Narcissus 4 består av två fastigheter som slogs samman 1972. Byggnaderna har till stor del 1600-talets stommar bevarade medan exteriören visar 1700-talets brutna takformer och enkla, släta fasader med fönstren i murliv.

Inredningsdetaljer från tidigt 1700-tal finns i lägenheterna liksom inredningar från senare 1700-tal och från 1800-talets mitt.

Den ena fastigheten ägdes på 1600-talet av en fransk kock men var sedan under 1700- och 1800-talet i flera kryddkrämarens ägo. Den andra fastigheten har varit i flera apotekares ägo och apoteket Engeln låg i huset. Båda fastigheterna köptes upp under 1800-talets andra hälft av lärftkramhandlare Axel Leonard Groll som öppnade en butik för Grolls arbetskläder. Affären bedrev verksamhet i fastigheterna fram till 1971.

Narcissus 4 är en del av Gamla stans unika och

omistliga bebyggelse och är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregel-

FASADEN PÅ FÖRE DETTA NARCISSUS 3 MOT JÄRNTORGET. MOT NORR FINNS ETT BETONAT MITTPARTI, TVÅ FÖNSTERAXLAR BRETT. FOTO: J. MALMBERG.

bundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmäckning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stucc eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

KRAFTIGT INDRAGEN PORT MED SIDOSTYCKEN AV STEN. DEN HELFRANSKA PARDÖRREN ÄR FRÅN 1700-TALETS SENARE HÄLFT. FOTO: J. MALMBERG.

DÖRR MED FYRA UTANPÅLIGGANDE Fyllningar och S-formade gångjärnsbeslag från 1600-talet. Foto: J. Malmberg.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersätligt värde.

HISTORIK

Fastigheten Narcissus 4 är en sammanslagning av två äldre fastigheter; Narcissus 2 i söder (nummer 1 på kartan) och Narcissus 3 i norr (nummer 2 på kartan). Båda tomterna har varit bebyggda sedan senmedeltiden och bevarar medeltida murverk i källarna.

Före detta Narcissus 2

Den franske kocken Romble Salle var ägare till Narcissus 2 och efter hans död beskrevs i en boupp-teckning 1671 alla förändringar som han låtit genomföra i fastigheten under en ombyggnad 1669–1671. Huset var efter ombyggnaden tre våningar högt. Murarna, bjälklagen och vinden hade åtgärdats, kakelugnar satts in och bakugnar murats. Huset hade fått nya fönster och beslag och flera rum hade

vitlimmats. När kryddkrämaren Petter Berggraf köpte fastigheten 1684 omnämndes det i samband med köpet att huset hade gemensam mur med grannen, Narcissus 3. Flera kryddkrämaren kom sedan att äga fastigheten, bland annat Ahlström och Waselius, som 1778 lät bygga om och på huset med en våning samt uppföra ett nytt, brutet tak. I bottenvåningen inrättades salubodar, stentrappor murades ända upp till vinden som belades med brandbotten och inredningen förnyades. År 1821 lät dåvarande ägaren, kryddkrämaren Johan Eric Ljungdal, reparera huset.

Före detta Narcissus 3

Fastigheten hade redan i början av 1600-talet en utbyggnad mot gränden som innehöll husets trapphus. Anders Månsson Biever fick 1649 ett privilegiebrev för att inneha ett apotek. Apotekaren ägde inte fastigheten men apoteket Engeln kom att ligga i huset till 1786. Byggnaden finns återgivet på kopparstick och teckningar från 1600-talet, vilka visar ett tre och en halv våning högt hus med volutformade

KAKELUGN, 1800-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

HELFRANSK ENKELDÖRR MED KRAFTIGT PROFILERAT FODER FRÅN 1700-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

gavelrösten och en skulpterad ängel i gathörnet. Fastigheten köptes 1737 av apotekaränkan Anna Britta Molitor som ansökte om bygglov för en ombyggnad år 1740. I en brandförsäkring 1756 uppgav ägarinnan att huset rymde apoteket Engeln med laboratorium och beboddes av henne själv och hennes husfolk. Trapphuset hade då flyttats från utbyggnaden mot gränden till sitt nuvarande läge och trapphusutbyggnaden inretts till kammare. Huset hade försetts med brutet tak varvid de dekorativa gavlarna revs enligt tiden stilideal. Även det inre renoverades vid flera tillfällen under 1700-talet. Vid mitten av 1800-talet inreddes tre rum och kök på vinden som fick kupor. Planlösningen i

resten av huset förändrades delvis och rummen försågs med nya kakelugnar.

Grolls arbetskläder

Lärftkramhandlare Axel Leonard Groll köpte Narcissus 2 år 1867 och Narcissus 3 år 1871. Butiker för Grolls arbetskläder inreddes i bottenvåningarna och lager, kontor med mera kom allt eftersom att omfatta större del av husen. Förändringar skedde successivt för att möta verksamhetens behov, bland annat gjordes ett murgenombrott i brandmuren mellan fastigheterna i bottenvåningens butiklokal. Företaget bedrev verksamhet i fastigheterna fram till 1971. Samma år förvärvades de båda byggnaderna av AB Stadsholmen

PLATTGÅNGJÄRN FRÅN 1700-TALET.
FOTO: J. MALMBERG.

FÖNSTERPANELER, BRÖSTPANEL OCH
FÖNSTERFODER FRÅN 1700-TALET.
FOTO: J. MALMBERG.

och året därpå slogs de samman till Narcissus 4. Renovering och grundförstärkning skedde 1978.

Vid Stadsholmens förvärv av fastigheterna 1971 var de i dåligt skick och hade sättningsskador. Några år senare fanns ett förslag på upprustning samtidigt som röster höjdes för en rivning, eftersom kostnaderna för en upprustning ansågs alltför höga. Rivningen realiserades dock inte utan en renovering och grundförstärkning påbörjades 1976. Stadsmuseet lämnade synpunkter på ombyggnadsförslagen, bland annat värdet av att bibehålla de gamla fönstren men samtliga fönster byttes trots det ut mot nyttillverkade. Huvuddragen i planlösningen behölls men flera rumsuppdelningar gjordes för att inreda nya kök och badrum. Murgenombrött gjordes i brand-

muren i huset vid Södra Bancogränd mot det lilla ljusschaktet tillhörande huset vid Norra Dryckesgränd som förbindelse mellan de två husen.

BYGGNADSBESKRIVNING

Före detta Narcissus 2 (nummer 1 på kartan)

Huset är fyra våningar högt med en något lägre översta våning. Fasaden är slätputsad med fönster i fasadlivet. Taket är brutet och plåttäckt samt med takkupor. Trapphuset har golv och trappa av kalksten. Några dörrar är av en ålderdomlig typ med välbevarade och dekorativa gångjärnsbeslag som kan dateras till 1600-talet. I trapphuset finns också helfranska dörrar från 1700-talets mitt och pardörrar från 1800-talet. I våningarna finns snickeriinredning

från både 1700- och 1800-talen samt några dörrar av sen 1600-talstyp. Några kakelugnar från 1800-talets mitt och en murad spiskåpa finns bevarade.

Före detta Narcissus 3 (nummer 2 på kartan)

Huset är fyra våningar högt varav den fjärde är lägre med stickbågiga fönster. Byggnaden har nio fönsteraxlar längs gränden varav två i en utskjutande del. Fasaden är slätputsad och avfärgad gul med fönster i fasadlivet. Bottenvåningen har butikslokaler med

skyltfönster. Taket är brutet, klätt med plåt och har kupor. Både nedre och övre vinden är inredd.

Trapphuset har golv och trappa av kalksten. Lägenhetsdörrarna är av varierande ålder varav en med gångjärn av 1600-talstyp. I lägenheterna finns smygpaneler i fönstren och bröstpaneler från 1700-talet men även snickerier från senare tid och kompletteringar från renoveringen på 1970-talet. Några äldre brädgolv finns bevarade liksom några kakelugnar från 1880-talets mitt.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kommande

generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.